

הוא האיש — וזו שירתו. איש אשר "משלום זונחה נפשו"; איש אשר לדרכו הלך לו יחיד; איש אשר האמין כי "אולי בלב חשכי גנוז אור". ושירתו — אין "שלום" בה. אין שלווה. רק מעמקים וסערות נפש. שירה המושכת בנתיב משלה, בדרכה הולכת היא יחידה. שירה הטומנת בחובה את החושך ואת האור; את הגלוי — והנסתר; את היאוש — התקווה; את בדידותו של אדם — ואת היותו בן אומתו ותקופתו. מה היא שירה זו? מה משמעותה? עונה על כך ש"י פנואלי (ש.י. פינלס: 1) "מודעת היא: תחילתה של כל תרבות ביצרים. רוממותה של כל דת בעליו היצרים. כל יצירה היא משרוש היצר. ויצירתו השירית של מ.ג. לנגר, הרכה והענוגה, ספוגת התום והאמונה, אף היא נוקרה ממחצבות יצרים ונתעטפה במסתורין ונתעלתה בקודש, כאש קודש...

... הוא ידע את השיר בהוד וביסוד שבו, ולכן לא זלזל בו ולא נהג בו פיזור. מתוך פנים הווייתו העלה את השיר, להיותו תפילה וכה בפיו, לאחר שדפסו התפילות שבבית הצדיק מבלוא שוב לא השקיעוהו, כאו ב"עומק רום ועומק תחת"; ולאחר שראה, כי גם החקירה במבוכ העתים אינה הדרך אל האדם ולא היא תניע את נפשו... דרך השירה היא הדרך הקצרה ביותר מאדם אל אדם, בה ירום ונישא אדם בלי עליה ממושכת בסולמות הגיון... ותשובתו של י. לפדן: 2)

"... עקבות הגלגולים (שעברו על לנגר) טבועים בשיריו שריחות וצלילים של עולמות שונים עולים מהם. צירוף זה של רחוק וקרוב, של מופשט ומוחשי, של ניגון מלים סמליים עתיקות ומקודשות בצד תווי-זמרה מודרניים-חילוניים — צירוף זה הוא פרי נפש אדם שעל מציאות-חיו ונדרתי-רוחו נגה אור חזון, אור רחוק לא-זמה. קטן הוא צורך שיריו שהשאיר אחריו לנגר, אך תמצית פיוטית מקורית, עזה ואמיתית, צפונה בצורך זה אשר בקנהו הנפשי האחד עולים צלילים קדומים של התנ"ך, הניגון הקצוב והמחוספס של שירת ימי-הביניים ולשון הלב והסמלים של הקבלה והחסידות...

.. בשום פנים אין ליחס ללנגר רומנטיקה שטחית הגוהה אחרי הברק החיצוני של הנושא. נהייתו אחר המקורות לא היתה מרפרפת וחיצונית, הוא בא כפורה הכירם לדעת באופן יסודי למדי והם נמוגו לתוך מעמקי הווייתו. הצירופים השונים והמנוגדים, התשבץ הסגנוני — לא מלאכה פיוטית כאן אלא פננוני-נפש, מהות יסודית של אדם שעבר מתחום לתחום, מעולם לעולם, ואשר על כן שולטת בו ממילא השניות ועולמו הפנימי הוא בבחינת קרעי יריעות אחויים למגילת חיים אחת..."

תשובתו של פרופ' רב פדן: 4) מערכת את האיש ואת שירתו: "ביקשת להגיע לעולם שבו מאוחדים שני יסודות-השתייה שבנפשך אתה, שיהיה כרקמה אחת ששתיה — תמימות וערבה — עורמה. הלא כה היו דבריך: אהבתי את בלוא, כי היא התמימות שבקערמה והערמה שבתמימות." וכה היה סיומם: וזה אני... 5)

... דומה היה עלינו, כאילו ביקשת סמיכות צפופה בין שירת בלוא ושירתך, כאילו פסחת במזיד על הגשר המוכרח, גשר השירה העברית המודרנית, חתרת במכוון לחיבור ישר לשירת הפיוט והתפילה, וסופך, מה שידעת עצמך, כשלוך מרובה מנצחונך. אנו מנסים ומבארים: גם פה בריחה מעולמם שהיה קרוב במקום ורחוק בנפש אל עולם קרוב בנפש ורחוק במקום, גם כאן תאווה ההרפתקה שהיתה לך לא קאפריסה אלא כורח. אך ידענו כי הביאור הזה אינו ביאור. עד שלא הגדרנו טיבה של ההרפתקה, — הלא הוא המפלט מפני עצמך כבעיה אל עצמך כפתרון. מה היתה הבעיה — הלא קראנו בספרך על הארוטיקה של הקבלה, קראנו בפיוטים ושירי ידירות שלך. מה היה הפתרון — הלא הוא צמד מלים שהם יקר-תאריך: הכחור החסיד."

מרים דרוך

קטעים מתוך עבודת מחקר על האיש ושירתו

"אולי בלב חשכי גנוז האור"

מבנה כתיב גיאורגו

את תשובותיהם של המבקרים אנשי תקופתו, הותמת תשובתו-הערכתו של ב.י. פנלס: 1) "באמצעיו הפשוטים, בכפל חתירתו לנגלה ולנסתר" 2) חוצב מ.ג. לנגר את שירו גם במכרה חקופתו. בצד היסוד האיש, או גם באמצעותו, מתחשבים צללי הימים. הנתפס, בין בנראה ובין במתארע, לנגר מפיקו ממסגרתו השגורה. הוא מתיכו בכור נפשו ויוצקו יציקה חדשה. המשורר אוגר אמנם את ציצי ניביו בגני-ספרותנו הנרחבים, אך בהקלעם לזר יקסמו לנו בחן חדש, מיוחד... נעקרו הניבים והדימויים מקרקע קדומים והונחו הנחה חדשה. ישן וחדש נשתרגו ונתמזגו בצירוי אפילה ופסקי נחמה..."

בעולם; בדידות המשוור; האהבה והגעגועים לרע (ר צרויה); חוויות ליריות דתיות — וחוויות פילוסופיות; המוות החיים. מקום לעצמה מיוחדת קבוצת שירים שנכתבו עם בואו לא"י, ואשר נותנים ביטוי למפגש עם המולדת, ולתקופה. ייחודו כמשורר, הוא בדרכו המיוחדת בעיצוב נושאי שירתו. הוא איננו דומה לאף אחד — ואיננו כפוף לשום מוסכמות. ברוב המכריע של שיריו שלטת אחידות מלאה בין הצורה והתוכן, כשהצורה מקנה לשירים את אופיים המיוחד. עולמו הרוחני, ממנו נשאבות הקונטרסיות השיריות שלו, הוא עולמו של הפיוט, עולמה של השירה העברית בספרד, כשבסודו: המקרא והתפילות. ולצידם של אלה: עולמה של החסידות — והקבלה. אבל האיש הכותב בסגנון הפיוט, האיש שהעיד על עצמו: "מה אעשה המשורר, שאני חש מגע קרוב, אינטימי עמו הוא מעבר לשירת העברים בדורות האחרונים, הלא הוא ר' ישראל גיאורגו 10) — יודע גם את הכתיבה המודרנית, המשוחררת מכל סיגי הצורה. את הפילוסופיה של תקופתו, כשהיא מועברת דרך חווייתו האישית — ומוקרנת אל השיר במשמעות חדשה. לכן כנות מילותיו, בהעירו על שירתו:

// אך את-מקור דמעי לא נצח לא תסתמי/ אש-קרבי לא תרגיעי, פני לא תצהילי, / ולראשי תענדי פרחים שנשברו, — שירת! //

ולכן הוא עומד בבדידותו: "כי אמרתי לי: אולי בלב חשכי גנוז אור" ("פגישה")

ולכן הוא מעיד על עצמו: // בקיץ הבא עם שלהיו, עת שרב יך אפרים/ והנהר כי יחרב ויבשו מימיו הנמהרים — / תמצא בו הרבה חרסים; טהורים, אמנם — נשברים. // ("בשולי שיר לרע צעיר")

השירים שהותיר אחריו לנגר, כ"טרפים אחרים (ש)השיר לפני נפלו, שירים דלוקי-אהבה, פשוטי-ניב ואחוזי-אמונה, להשאת נפשו 11) — הם כחרסים הנשברים הללו. מטרתה של עבודה זו היא לנסות ולעמוד על פשרם. לתהות באמצע-עותם על טיבו של הכלי ממנו נוצרו. וזאת, מתוך הכרה ברורה, כי אין בכוחם של חרסים בודדים ליצור את הכלי מחדש; אך יכולים הם להעיד ולרמוז עליו. אם מן העיון בנושאי שירתו ובניתוח-שיריו תעלה דמותו של לנגר כמשורר — אולי נוכל לומר כי חשפנו משהו מן ה"אור הגנוז" ב"לב חשכי", ואולי ירפא מעט ל"חרסים השבורים".

- 1. ש.י. פינלס: "מרדכי גיאורגו לנגר", מאמר ב"גליונות" חוברת י"ב, כרך י"ד, תש"ג, ע' 328-329.
- 2. ההדגשה שלי — מ.ד.
- 3. דן: "מרדכי גיאורגו לנגר", מאמר ב"גליונות" חוברת י"א, כרך י"ד, תש"ג, ע' 276-277.
- 4. דב שטוק (סדן): "מרדכי גיאורגו לנגר" (דברי מספד) ב"גליונות" ו' (1943), כרך ה', אדר א' תש"ג. (התפרסם גם ב"דבר צהרם", י"ב אדר ב' תש"ג, גל. 624) 5386, 19.3.43; ב"הגה", גל. 905, ד' בניסן תש"ג, 9.4.43; וב"אבני זכרון", הוצאת "עם עובד", ת"א, תשי"ד, ע' 247-249.
- 5. ההדגשה שלי — מ.ד.
- 6. ההדגשה במקור.
- 7. ב.י. מיכילי: "המלחמה ושואת ישראל בשירתנו", "דברי סופרים", תש"ד, ע' 324.
- 8. ההדגשה שלי — מ.ד.
- 9. "פיוטים ושירי ידירות", פראג, תרפ"ט; "מעט צרי", ת"א, תש"ג.
- 10. ע"פ עדותו של פרופ' רב פדן, בספרו "אבני בדק", הוצאת הקבוץ המאוחד, ת"א, תשכ"ב, ע' 162.
- 11. מדבריו של ש"י פנואלי (פינלס) בסיום מאמרו על לנגר ב"גליונות", חוב' י"ב, כרך י"ד, ע' 329, טור ב'.

עם הכיבוש הנאצי ב-1939, התלה פרשת כריחתו של לנגר מציבה. הוא ניסה לברוח באניית-פליטים שביקשה להגיע דרך הדנובה לים השחור. אך האנייה לא הצליחה להגיע ליעדה: היא נלכדה בתוך הנהר הקוסא, והאנשים שבתוכה סבלו סבל רב, עד שחולצו — לאחר חודשים ארוכים — והובאו למקום מבטחים. לנגר עצמו חלה או בדלקת-כליות קשה, שהביאה למותו שלוש שנים אחר-כך.

בשנת 1940 הגיע לנגר לארץ-ישראל. לא היתה זו שיבתו של אדם אל מולדתו, אל ארץ כיסופיו. לא היתה זו אף ביאה אל המנוחה ואל הנחלה. לנגר הגיע לא"י כפליט הבא אל מקום מפלט: שבור ורצוף — פיוט ונפשית גם יחד. מאמציו למצוא את עצמו בתוך ההוויה החדשה, ובמסגרת הקשיים האובייקטיביים של שנות המלחמה בארץ — הביאו לרוב להסתגרות מתודשת בתוך עצמו. הוא לא היה מסוגל עוד לבנות את עולמו מחדש, ונותר כ"נטע זר" בין חבריו הסופרים בארץ.

מבחינת יצירתו, דומה שחל שוב מפנה, הקשור אולי בעובדת הסתגרותו ותחושת הבדידות שאפפה אותו: עיקרה של היצירה — שוב בתחום השירה. אחדים מן היפים שבשיריו נכתבים בתקופה זו של שנות ה-40 המוקדמות בא"י. אך הוא אינו מסתפק בשירה. הוא מרבה לכתוב: מתרגם (ומעבד) את סיפורי החסידים שלו לעברית, ומפרסמם בעתונות, וכן כותב הרבה מאמרי-ביקורת בתחומי האמנות: התאטרון, הספרות, הציור. הוא מעורב גם בתביעה לפעילות ציבורית של אגודת-הסופרים למען המאמץ המלחמתי — ונחלל אכזבות. בסופו של דבר, מרכז לנגר את כל מאמציו בתחום השירה, בבקשו להוציא לאור את ספר שיריו "מעט צרי" — שהופיע לאחר מותו.

רבות: בשירתו, בסיפורי-החסידים שלו, במאמרו, במכתביו ובדבריו. אך מעולם לא סיפר עצמו עד תום. הסתום שבאישיותו רב על הגלוי שבה.

הוא נולד בפראג, ב"א באדר ב' תרנ"ד (19 במרץ 1894), ומת בתל-אביב בה' באדר ב' תש"ג (12 במרץ 1943). כבן למשפחה יהודית מתבוללת ואמידה, קיבל בצעירותו חינוך כללי, שהיה רחוק מהיהדות. אך הוא נמשך אל היהדות בכוחות שלא יכול להסביר, למד עברית וגמרא, ובגיל תשע-עשרה יצא לבלו הצטרף לחסידים. למעלה מחמש שנים ישב בין החסידים, וגם כאשר חזר לפראג הביא עמו את הרגליו ואורח חייו הבלואי. בשנות ה-20 החל להתעמק בפסיכואנליזה, ואף כתב מחקרים אחדים בתחום זה, כשהמיוחד שבהם: נסיונו להסביר במונחי הפסיכואנליזה, סמלים יהודיים שונים המופיעים בדת היהודית, בקבלה ובתלמוד. בתקופה זו היה גם פעיל בתנועה הציונית בצ'כיה, ואף ביקר בא"י. הוא היה מידידיהם הקרובים של פרנק קאפקה ומכס ברור.

בסוף שנות ה-20 פירסם את ספר שיריו הראשון: "פיוטים ושירי ידירות" (פראג, 1929) ובו שירים אישיים, ליריים והגותיים, הכתובים בחלקם בסגנון הפיוטים, ובחלקם — בסגנון השירה המודרנית של זמנו. בשנות ה-30 פנה לנגר לתחום הפרוזה: ב-1937 הופיע ספרו "תשעה שירים", ובו סיפורי חסידים וסיפורים מהווי החסידים, כתובים ביכולת רבה, בלשון עממית ושוטפת, ובהומור עדין. ספר זה היה גולת-ההכותרת של עבודתו הספרותית, לצידם של תרגומים לצ'כית מן השירה העברית ("שירי המנוחים", 1938) והתלמוד ("תלמוד, ליקוטים והסטוריה", 1938).

תולדות חייו

מרדכי גיאורגו (יירז'י) לנגר היה משורר, סופר וחוקר עברי וצ'כי. כחוקר — עסק בחקר היהדות, והתעמק בפסיכואנליזה. כסופר — סיפר את סיפורי החסידים (של בלז ואחרים). וכמשורר — שירת את שירת נפשו. את מחקריו כתב בעיקר בגרמנית ובצ'כית. את סיפוריו — בצ'כית ובעברית. את שירת נפשו שר בעברית, ומאז החל לפרסם את שיריו (ב"קולות", שב-עריכת א. שטיינמן, שיצא לאור בראשית שנות ה-20, בוורשה) — הוא נחשב ל"ראשון ביהדות המערב בעת החדשה שהגיע לשירה העברית".

ראשון — ונשכה. מאז 1943, עת הופיע (לאחר מותו) ספר שיריו "מעט צרי" — כמעט ונעלם מתודעתו הספרותית של הציבור. רק במספר מאמרים שהופיעו מאז ראשית שנות ה-60, חזר והופיע שמו, ולאחרונה אף נתחדש העניין בו ובכתביו.

סיפור חייו של מ.ג. לנגר הוא סיפור-חיים סותריו מרובים מגליוני. הביוגרפיה החיצונית של חייו איננה בגדר נעלם: בקוויה העיקריים היא ידועה ומוכרת. עדויות עליה ניתן למצוא במקורות שונים, וביניהם גם של לנגר עצמו. אך הביוגרפיה הפנימית שלו, המגיעים למעשיו, לעבודתו, לשירתו — כל אלה הם בבחינת נעלם, שפיענוחו עד תום הוא כמעט דבר בלתי אפשרי. לנגר רימו את עצמו פעמים